

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การวิพากษ์วาทะผ่านแถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์ในเว็บไซต์สถานีข่าวตะวันตกและอาหรับ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิพากษ์การโน้มน้าวใจในแถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์ที่เผยแพร่ระหว่างเว็บไซต์ภาคภาษาอังกฤษของสถานีข่าวตะวันตกและอาหรับ และเพื่อศึกษารูปแบบการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางอุดมการณ์ (War of Position) ระหว่างสื่อตะวันตกและสื่ออาหรับที่มุ่งครอบงำแนวคิดสนับสนุนหรือต่อต้านกลุ่มอัล กออิดะห์

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาผ่านเนื้อหาข่าวการเผยแพร่แถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์ระหว่างเว็บไซต์ www.CNN.com (เครือข่ายเคเบิลทีวี CNN) ของสหรัฐอเมริกา และเว็บไซต์ www.english.aljazeera.net (สถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมอัล-จาซีเราะห์) ของกาตาร์ โดยใช้แนวคิดเรื่องสื่อโลก (Global media) แนวคิดเรื่องอินเทอร์เน็ตและข่าวออนไลน์ (Internet and Online News) แนวคิดเรื่องการเมืองโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) ทฤษฎีวาทวิพากษ์โดยอิงหลักของเคนเนธ เบิร์ก (Rhetorical Criticism on Burkean Approach) ทฤษฎีการครอบครองความเป็นเจ้าของสื่อ (Hegemonic Theory of Media) และทฤษฎีทางปรัชญาว่าด้วยศาสนาในบริบทการก่อการร้าย (The Philosophical Theory of Religion on Terrorism) มาเป็นกรอบในการศึกษา

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์กลุ่มตัวอย่าง คือ ข่าวแถลงการณ์ของแกนนำกลุ่มอัล กออิดะห์ 3 คน ได้แก่ อูซามะห์ บิน ลาดิน, ฮัยมาน อัล-ซาวาฮีรี และอาบู มุซาบ อัล-ซอว์กาฟี ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาข่าว ภาพข่าว บทสัมภาษณ์แหล่งข่าว และคำแปลแถลงการณ์ภาษาอังกฤษที่ปรากฏในเว็บไซต์ของ CNN และอัล-จาซีเราะห์ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม – 30 มิถุนายน 2549 โดยแบ่งเป็นข่าวของ CNN จำนวน 17 หัวข้อ และของอัล-จาซีเราะห์จำนวน 17 หัวข้อ

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิพากษ์วาทะที่แสดงถึงกระบวนการโน้มน้าวชักจูงใจในเรื่องอุดมการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์ที่นำเสนอผ่านรูปแบบแถลงการณ์ โดยประยุกต์จากทฤษฎีวาทวิพากษ์ (Rhetorical Criticism) ของเคนเนธ เบิร์ก (Kenneth Burke) เรื่องหลักการเทียบเคียง (Identification) นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการทำสงครามแย่งชิงพื้นที่ทางความคิด (War of Position) ด้วยการสอดแทรกความคิดเพื่อสนับสนุนหรือต่อต้านกลุ่มอัล กออิดะห์ผ่านเนื้อหาข่าวระหว่าง CNN และอัล-จาซีเราะห์ โดยประยุกต์จากทฤษฎีการครอบครองความเป็นเจ้าของสื่อ

(Hegemonic Theory of Media) ของกรัมสกี (A. Gramsci) ซึ่งการนำเสนอข้อมูลจะเป็นในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

สรุปผลการศึกษา

จากการวิพากษ์แถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์ในเว็บไซต์สถานีข่าว CNN และ อัล-จาซีเราะห์ ซึ่งเป็นกระบวนการสื่อสารในบริบททางภาษา สัญลักษณ์และการกระทำที่สื่อความหมาย (symbolic action) ที่มีลักษณะของโน้มน้าวชักจูงใจ โดยใช้หลักการเทียบเคียง (identification) 6 ลักษณะ ได้แก่ เป้าหมายหรือภูมิหลังร่วมกัน ศัตรูหรือสิ่งทำลายร่วมกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นโดยเป็นธรรมชาติ ด้านวัตถุ ด้านอุดมคติ และด้านแบบแผนปฏิบัติ รวมถึงกลยุทธ์ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดผ่านเนื้อหาข่าว (War of Position) ซึ่งมุ่งครอบงำแนวคิดสนับสนุนหรือต่อต้านกลุ่มอัล กออิดะห์ เช่น รูปแบบการใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมาย การอ้างอิงที่มาของแหล่งข่าวในเนื้อหา และการใช้รูปภาพประกอบ การสร้างความหมายในข่าว สามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

การวิพากษ์วาทะผ่านแถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์

1. เป้าหมายหรือภูมิหลังร่วมกัน (common goals/background)

กลุ่มอัล กออิดะห์นำเสนอจุดมุ่งหมายการต่อสู้และประสบการณ์ที่มีร่วมกับกลุ่มคนหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นขบวนการปฏิบัติการในประเทศต่างๆ กลุ่มมุสลิมเคร่งศาสนา ชาวมุสลิมในดินแดนตะวันออกกลางและภูมิภาคอื่นๆ และชาวอเมริกันที่ต่อต้านสงครามของสหรัฐอเมริกา โดยเน้นที่ใช้ถ้อยคำเพื่อ 1. ปลุกเร้าอุดมการณ์และจิตวิญญาณการต่อสู้กับศัตรู เช่นเมื่อครั้งการทำสงครามในอดีต 2. เรียกร้องให้ร่วมมือกันปกป้องโลกมุสลิม 3. เตือนถึงการรุกรานทรัพยากรและวัฒนธรรมของมุสลิมที่เกิดจากชาติตะวันตก (crusader) และ 4. แสดงเป้าหมาย (การเสนอสัญญาสงบศึก) ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ต่อต้านสงครามในสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ ยังปรากฏการใช้ภาพวิดีโอเทียบเคียงเป้าหมายการต่อสู้ของขบวนการกลุ่มอัล กออิดะห์ทั้งหมด ในลักษณะการสร้างอัตลักษณ์ร่วม (Collective identity) กัน เพื่อสื่อถึงความเป็น “พวกเรา” หรือ “มุสลิมทุกคน” ที่ต้องปกป้องโลกอิสลาม

2. ศัตรูหรือสิ่งทำลายร่วมกัน (common enmity/challenge)

กลุ่มอัล กออิดะห์เทียบเคียงภาวะความเป็นศัตรูและสิ่งทำลายอันมีสาเหตุมาจากความเกลียดชังและปัญหาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างโลกมุสลิมและโลกตะวันตก การแพร่ขยาย

ลัทธิจักรวรรดินิยมเข้ามาในโลกมุสลิม โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรสำคัญ เช่น อังกฤษ และอิสราเอล (ยิวไซออนิสต์) ซึ่งถือเป็นผู้รุกราน (crusader) ที่มีพฤติกรรม “ปล้นยึดดินแดน” “กอบโกยความมั่งคั่ง” และ “ดูถูกศาสนา คัมภีร์อัล-กุรอานและศาสดา” โดยกลุ่มอัล กอฮิดะห์ ตอกย้ำให้ชาวมุสลิมต้องร่วมมือกันต่อสู้พร้อมๆ กับโค่นล้มมุสลิมนอกกรีต (infidel) หรือรัฐบาลชาติอาหรับที่ยอมรับนโยบายต่างชาติ เช่น อิรัก ปากีสถาน อัฟกานิสถาน และซูดาน ทั้งนี้ กลุ่มอัล กอฮิดะห์มุ่งใช้ความเป็นศัตรูระหว่างมุสลิมและชาติตะวันตกเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมต่อปฏิบัติการโจมตีเพื่อตอบโต้การกระทำอันเป็นภัยต่อโลกมุสลิม

3. ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นโดยเป็นธรรมชาติ (unconscious association)

กลุ่มอัล กอฮิดะห์เลือกใช้คำอย่างมีไหวพริบเพื่อสร้างนัยที่เรียกว่า “พวกเราในแบบที่ทักทักเอา” (assumed we) กับกลุ่มเป้าหมายโดยที่ผู้ฟังไม่ทันสังเกตความแปลกแยกระหว่างกัน เช่น “พวกเรา” “...ของเรา” “...ของข้าพเจ้า” และ “พี่น้อง...” ที่พบในประโยค ได้แก่ “มุสลิมร่วมชาติของข้าพเจ้า” (my Islamic nation) หรือ “พี่น้องมุสลิมที่รัก” (my dear Muslim brethren) เพื่อสร้างความผูกพันกับผู้ฟังซึ่งเป็นชาวมุสลิมหลายกลุ่มในลักษณะ “เพื่อนผู้ร่วมต่อสู้” หรือ “พี่น้องร่วมชนชาติ” เป็นรูปแบบอัตลักษณ์ทางชนชาติ (Ethnic identity) ที่กลุ่มอัล กอฮิดะห์ใช้อำรงรักษา “ความเป็นเรา” ของมุสลิม สนับสนุนภาพลักษณ์ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ในฐานะผู้ปกป้องผลประโยชน์ของชนชาติมุสลิม

4. ด้านวัตถุ (material identification)

กลุ่มอัล กอฮิดะห์นำเอาความเชื่อและศรัทธาร่วมกันของชนมุสลิมที่มีต่อคัมภีร์อัล-กุรอาน (Al-Quran) ดินแดนแห่งมุสลิม (Muslim land) และบทสรรเสริญนักรบญิฮาด (Jihadist poem) มาเป็นสิ่งบ่งชี้ความเป็นมุสลิมแท้จริงที่ต้องอุทิศตนเพื่อปกป้องเกียรติยศของทรัพย์สินสมบัติเหล่านี้จากการลบล้างและการรุกรานของศัตรู ตามหลักคำสอนในคัมภีร์และการปฏิญาณตนต่อสู้ที่สนับสนุนให้ชาวมุสลิมยืนหยัดเพื่อตนเองและเพื่อศาสนาด้วยการต่อสู้กับผู้รุกรานอย่างสุดความสามารถเมื่อเห็นว่าบุคคลเหล่านั้นกำลังทำลายโลกมุสลิม โดยเปรียบเทียบกับ การต่อสู้ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ที่มุ่งทำลายล้างอิทธิพลของชาติตะวันตกและยิวไซออนิสต์

5. ด้านอุดมคติ (idealistic identification)

กลุ่มอัล กอฮิดะห์เทียบเคียงอุดมคติของการมีศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว คืออัลลอฮ์ และความเป็นพี่น้องมุสลิมที่จะร่วมมือกันต่อสู้เพื่อปกป้องศาสนา ดินแดนและผู้คนของมุสลิม ซึ่งกลุ่มอัล กอฮิดะห์แสดงให้เห็นจากการปฏิญาณตนต่อสู้ในวิถีทางแห่งญิฮาด นอกจากนี้ยังรวมถึงค่านิยมเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการสงเคราะห์มุสลิมที่ตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งกลุ่ม

อัล กอิดะห์นำเสนอตัวเป็นสื่อกลางเรียกร้องให้ร่วมกันช่วยเหลือผู้ประสบภัยแผ่นดินไหวในปากีสถาน ทั้งนี้ คำพูดและการกระทำของกลุ่มอัล กอิดะห์ที่สื่อถึงความศรัทธา จริใจต่อวิถีทางแห่งมุสลิม ย่อมทำให้กลุ่มเป้าหมายรับรู้ถึงอุดมคติและเข้าใจการกระทำต่างๆ ของกลุ่มอัล กอิดะห์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงอุดมคติเหล่านั้นออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม

6. ด้านแบบแผนปฏิบัติ (formal identification)

กลุ่มอัล กอิดะห์บ่งชี้เอกลักษณ์เฉพาะตนและสร้างความรู้สึกร่วมให้กับกลุ่มเป้าหมายที่ตอบสนองต่อแบบแผนนั้นยอมรับและเกิดความรู้ถึงการเป็นกลุ่มเดียวกัน ด้วยรูปแบบแถลงการณ์เพื่อสืบทอดอุดมการณ์และข้อเรียกร้องทางการเมือง เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ความเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่ออิสลาม โดยมุ่งให้สมาชิกหรือกลุ่มเป้าหมายนำเอาอุดมการณ์นั้นๆ ไปเป็นแนวทางการต่อสู้ โดยอาศัยการใช้ภาษา/รูปภาพที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของมุสลิมที่มุ่งมั่นจะต่อสู้กับผู้รุกราน เช่น คำพูดที่แสดงความแข็งแกร่ง รุนแรง ภาพที่แสดงคุณลักษณะของแกนนำหรือนักรบชายงาน รวมถึงการผลิต/การเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนของมุสลิม ได้แก่ องค์กรอัล-ซาฮับ (As-Sahab) และสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมอัล-จาซีเราะห์ เพื่อสร้างการจดจำได้ในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นทั้งชาวมุสลิมและคนทั่วไป

ทั้งนี้ จากการวิพากษ์วาทะผ่านแถลงการณ์ พบว่า มีพลังยับยั้งการโน้มน้าวใจบางประการ อาทิ การที่บิน ลาตินยังมิละทิ้งแนวทางการต่อสู้ของกลุ่มจนทำให้ไม่สามารถให้ความชัดเจนและความมั่นใจในวิถีทางสงบศึกแก่ชาวอเมริกันได้ หรือการที่ผู้ต่อสู้เพื่ออิสลามบางกลุ่มมีแนวโน้มสนับสนุนแนวทางสันติกับศัตรู รวมทั้งการออกมาแสดงความเห็นตอบโต้จากฝ่ายสหรัฐอเมริกาเพื่อลดความน่าเชื่อถือของแถลงการณ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พลังยับยั้งดังกล่าวมักถูกหักล้างด้วยพลังสนับสนุนที่ปรากฏในแถลงการณ์เช่นเดียวกัน เช่น การใช้วาทศิลป์ของแกนนำกลุ่มอัล กอิดะห์ที่เปรียบเปรยแนวทางสันติว่าเป็นการละทิ้งแผ่นดินของมุสลิมที่มุสลิมทุกคนไม่ควรยอมให้เกิดขึ้น หรือการระบุว่าผู้นำสหรัฐอเมริกาบิดเบือนข้อเท็จจริงของสงครามและไม่สนใจข้อเรียกร้องของคนอเมริกันส่วนหนึ่งที่ต้องการให้กองทัพสหรัฐอเมริกาถอนออกจากอิรัก

กลยุทธ์การช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของสื่อตะวันตกและอาหรับ (War of Position)

รูปแบบการต่อสู้ในพื้นที่ของสื่อมวลชนเพื่อแย่งชิงความคิดของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่เทปแถลงการณ์ระหว่างเว็บไซต์ข่าว CNN ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นสื่อกระแสหลัก (Mainstream Media) ของตะวันตก และเว็บไซต์ข่าวสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมอัล-จาซีเราะห์

(Al-jazeera) ของกาตาร์ ซึ่งเป็นสื่อทางเลือก (Alternative Media) ของโลกอาหรับ มีลักษณะของการทำหน้าที่เป็นกลไกทางอุดมการณ์ในการต่อสู้เพื่อกำหนดจุดยืนและแย่งชิงพื้นที่ในการครองความคิดและจิตใจของประชาชนในเรื่องอุดมการณ์ของกลุ่มอัล กอฮิเดห์อย่างเด่นชัดผ่านเกณฑ์วิเคราะห์ ดังนี้

1. การใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมาย

1.1 การพาดหัวข่าว (headline)

CNN มุ่งครอบงำความคิดที่ว่ากลุ่มอัล กอฮิเดห์ยังคงเป็นภัยคุกคามความมั่นคงโลก ด้วยการเลือกใช้ถ้อยคำที่สะท้อนแนวคิดรุนแรง เช่น การประณามหรือการเยาะเย้ยผู้นำสหรัฐอเมริกาเพื่อย้ำให้เห็นถึงความเกลียดชังที่กลุ่มอัล กอฮิเดห์มีต่อชาติตะวันตก รวมถึงถ้อยคำในลักษณะการปลุกเร้าหรือยกย่องผู้ก่อเหตุโจมตีผลประโยชน์ของชาติตะวันตก อย่างไรก็ตาม การกำหนดจุดยืนทางความคิดดังกล่าวมีส่วนสร้างการยอมรับร่วมกันในกลุ่มชาวตะวันตกว่าสงครามของสหรัฐอเมริกามีความชอบธรรมเพื่อยุติการกระทำของกลุ่มอัล กอฮิเดห์

ในขณะที่อัล-จาซีเราะห์นำเสนอภาพลักษณ์ของกลุ่มอัล กอฮิเดห์เป็นองค์กรต่อสู้เพื่อศาสนาที่ยืนหยัดด้วยอุดมการณ์และหลักมนุษยธรรม (การเสนอสัญญาสงบศึก) เพื่อสร้างการยอมรับในกลุ่มมุสลิมและชาวอเมริกันที่ต่อต้านสงคราม นอกจากนี้ ยังแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอัล กอฮิเดห์กับขบวนการเคลื่อนไหวเพื่ออิสลามในฐานะผู้ร่วมต่อสู้เพื่อปกป้องดินแดนมุสลิมต่างๆ ที่ยังคงเต็มไปด้วยศรัทธาและกำลังใจเต็มเปี่ยม

1.2 เนื้อข่าว (Body)

CNN ครอบงำความคิดของผู้อ่านข่าวแถลงการณ์ของกลุ่มอัล กอฮิเดห์ เพื่อให้ผู้อ่านปฏิเสธความน่าเชื่อถือของแกนนำและความหมายใดๆ ที่ปรากฏในเนื้อหา ด้วยการตอกย้ำว่าข้อความในแถลงการณ์ไม่มีแก่นสารความจริงใดๆ นอกจากนี้แสดงถึงภาวะความรุนแรงทางอารมณ์และความคิดที่ต้องการคุกคามชาติตะวันตกและผู้ที่เปี่ยมศรัทธากับกลุ่มอัล กอฮิเดห์ ซึ่งแตกต่างจากเนื้อข่าวของอัล-จาซีเราะห์ ที่สื่อถึงภาพลักษณ์ของกลุ่มอัล กอฮิเดห์ที่มีศักยภาพสูงและมีจุดยืนในการต่อสู้ชัดเจน ซึ่งเป็นผลสำเร็จจากแกนนำที่มีความน่าเชื่อถือทั้งในด้านอุดมการณ์และการใช้วาจาที่แสดงความรอบรู้ในทางการเมืองได้ทัดเทียมกับคำพูดของผู้นำประเทศ

2. การอ้างอิงที่มาของแหล่งข่าวในเนื้อหา

CNN นำเสนอคำสัมภาษณ์ ความคิดเห็นและบทวิเคราะห์จากแหล่งข่าวที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา รวมถึงเจ้าหน้าที่ฝ่ายข่าวของ CNN ประจำภูมิภาคอาหรับ ซึ่งทั้งหมดได้ชี้ถึงจุดอ่อนของแถลงการณ์ว่าเป็นเพียงเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อภาพลักษณ์ของกลุ่มอัล กอฮิเดห์

ให้ดูว่ายังมีศักยภาพ ซึ่งคำนึงถึงภาวะความเป็นจริงที่กำลังถดถอยลงอย่างมากในปัจจุบัน ทั้งนี้ สำหรับคนอเมริกันแล้ว ความเห็นของแหล่งข่าวที่มีความน่าเชื่อถือในฐานะผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับข้อมูล การก่อการร้ายเหล่านี้ จะเป็นพลังสนับสนุนเพียงพอที่จะครอบงำความคิดของประชาชนให้หันมาร่วมมือกับนโยบายของรัฐบาลเพื่อโค่นล้มกลุ่มอัล กออิเดห์ได้ไม่ยาก

สำหรับอัล-จาซีเราะห์ จะเน้นความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวที่เป็นนักวิชาการโลกอาหรับ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในกลุ่มชาวมุสลิม และกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่ออิสลามที่นำเสนอภาพลักษณ์ดีๆ หรือแสดงแนวคิดสอดคล้องกับอุดมการณ์ของกลุ่มอัล กออิเดห์ ที่ย่อมสามารถครอบงำพื้นที่ความคิดของชาวมุสลิมได้สนิทใจ อย่างไรก็ตาม ความเห็นของนักวิเคราะห์ตะวันตกที่เป็นภาพบวกต่อกลุ่มอัล กออิเดห์ถือเป็นกลยุทธ์ที่อัล-จาซีเราะห์ใช้ปรับเปลี่ยนทัศนคติชาวตะวันตกให้เข้าใจการต่อสู้ (บนพื้นฐานความชอบธรรม) และยอมรับความสำคัญของกลุ่มอัล กออิเดห์มากขึ้น

3. การใช้รูปภาพประกอบการสร้างความหมายในข่าว

CNN มุ่งใช้ภาพถ่ายของแกนนำกลุ่มอัล กออิเดห์ในลักษณะ zoom in เพื่อเน้นความมุ่งมั่น ตอกย้ำแนวคิดความเป็นศัตรูอย่างรุนแรงกับชาติตะวันตกและผู้นำชาติอาหรับที่ถูกระบุเป็นมุสลิมนอกรีต โดยนำเสนอร่วมกับคำบรรยายภาพที่แสดงการคุกคามชาติตะวันตก ทั้งนี้ CNN ยังใช้ภาพประกอบของเจ้าหน้าที่ฝ่ายข่าว CNN ซึ่งเป็นที่รู้จักของผู้ชมมานานเพื่อสร้างความหมายของเนื้อหาข่าวว่ามีความน่าเชื่อถือและผ่านการวิเคราะห์เจาะลึกจากผู้สื่อข่าวที่มีประสบการณ์และรู้จริงในสถานการณ์

ส่วนอัล-จาซีเราะห์ นอกจากจะใช้ภาพแกนนำกลุ่มอัล กออิเดห์ที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นอาหรับด้วยภาษาอารบิกและโลโก้ของอัล-จาซีเราะห์ เพื่อยืนยันความถูกต้องน่าเชื่อถือของข่าว ประกอบการบรรยายภาพที่สร้างความหมายในแง่บวกให้กับแนวคิด ภาพลักษณ์ รวมถึงแสดงสายสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณระหว่างกลุ่มอัล กออิเดห์กับชาวมุสลิม อัล-จาซีเราะห์ยังได้ใช้ภาพเหตุการณ์ที่แสดงถึงกระทำของสหรัฐอเมริกาที่สร้างความเสียหายให้กับชีวิตและทรัพย์สินของชาวมุสลิม เพื่อครอบงำแนวคิดความเป็นผู้รุกรานที่ชัดเจน

อภิปรายผลการศึกษา

จากบทสรุปผลการวิพากษ์วาทะผ่านแถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิเดห์ในเว็บไซต์สถานีข่าวตะวันตกและอาหรับ สามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

แถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์เป็นเครื่องมือ (วาทศิลป์) โน้มน้าวใจ

การใช้ทฤษฎีวาทพิพากษ์โดยอิงหลักของเคนเนธ เบิร์ก (Rhetorical Criticism on Burkean Approach) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์แถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์นั้น เพื่อศึกษาการใช้วาทศิลป์ (rhetoric) กล่าวคือ การสร้างทัศนคติหรือโน้มนำการกระทำของมนุษย์ผ่านกระบวนการทางภาษาและสัญลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นการเขียนหรือการพูด รวมถึงเป็นเครื่องมือทางสัญลักษณ์ (sign) ที่ชักจูงให้เกิดความร่วมมือจากกลุ่มคนซึ่งมีปฏิกิริยาตอบโต้กับสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดไป

ทั้งนี้ เบิร์กเชื่อว่าวาทศิลป์หรือการโน้มน้าวใจจะเกิดประสิทธิภาพได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ซึ่งมีสำนึกว่าตนเองเหมือนกับผู้อื่น สามารถจัดการแบ่งแยกหรือความแปลกแยก (seperateness or alienation) ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ด้วยการเลือกใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์ที่สะท้อนทัศนคติของตนออกไปเพื่อให้คนอื่น ๆ เกิด “ความรู้สึกว่าเหมือนกัน” (consubstantiality) หรือการรับรู้ร่วมกันในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (shared meaning) จนสามารถคล้อยตามหรือก่อให้เกิดการกระทำที่ตนต้องการ¹ ซึ่งเบิร์กเรียกกระบวนการนี้ว่า **การเทียบเคียง (identification)**

การวิพากษ์แถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์โดยใช้หลักการเทียบเคียงดังกล่าว ทำให้เห็นความพยายามของกลุ่มอัล กออิดะห์ที่จะโน้มน้าวใจกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน ทั้งในรูปแบบของภาษาและสัญลักษณ์ เพื่อปลุกฝังและเสริมย้ำความคิดของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายให้ต่อต้านศัตรูผู้รุกรานและบรรดามุสลิมนอกรีต โดยใช้เนื้อหาของความเป็น “เพื่อนผู้ร่วมต่อสู้” และ “พี่น้องร่วมชนชาติ” ที่ผูกพันทั้งในภารกิจที่ต้องปกป้องทรัพย์สินสมบัติมีค่าของชนชาติ และในด้านอุดมคติของการเป็นมุสลิมที่ศรัทธาในศาสนา ซึ่งสะท้อนผ่านรูปแบบแถลงการณ์ที่แสดงเอกลักษณ์ของความเป็นนักรบมุสลิมที่คนจดจำได้

แถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์เป็นเครื่องมือ (วาทศิลป์) ที่สามารถสร้างการโน้มน้าวใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่เพียงเลือกใช้อุดมการณ์ต่อสู้ปกป้องโลกมุสลิมจากศัตรูมาโน้มน้าวความรู้สึกและผูกพันชาวมุสลิมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกลุ่มอัล กออิดะห์ได้ แต่ยังมุ่งชักจูงชาติตะวันตกให้เห็นถึงภาพลักษณ์การต่อสู้อันชอบธรรมของกลุ่มที่จะต่อต้านการกระทำอันไร้ความจริงใจและ

¹ อรรถวรณ์ ปิลันธน์โอวาท, หลักและปรัชญาของวาทวิทยา (กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), น. 189.

กตี่ของสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรผู้ทำสงคราม เพื่อให้ชาวตะวันตกเหล่านั้นหันมาเข้าใจและสนับสนุนอุดมการณ์ต่อสู้ของกลุ่ม

วาทศิลป์ในแถลงการณ์ยังมุ่งผลในการโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อตอกย้ำภาพของชาติตะวันตกและมุสลิมเป็นผู้รุกรานและศัตรูต่อโลกมุสลิม ในขณะที่เดียวกันก็ชี้ให้เห็นคุณงามความดีของสมาชิกชายงานที่ต่อสู้ด้วยวิถีทางแห่งญิฮาด โดยเฉพาะการทำระเบิดพลีชีพ (suicide bomb) และผู้ที่ต่อสู้กับศัตรูอย่างเต็มความสามารถตามหลักคำสอนในฐานะ “ผู้อุทิศตน” (martyr) เพื่อโน้มน้าวชักจูงสมาชิกอื่นๆ และผู้เข้าร่วมขบวนการชาวมุสลิมใหม่ๆ ต่อไป²

บลันชาร์ด (Blanchard) นักวิเคราะห์ด้านตะวันออกกลางประจำรัฐสภาสหรัฐอเมริกา ตั้งข้อสังเกตว่า กลุ่มอัล กอฮิดะห์ใช้ประเด็นการเมืองและศาสนาเป็นพื้นฐานสำคัญในการโน้มน้าวใจมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นการกระตุ้นให้ชาวมุสลิมตระหนักถึงตนเองในฐานะชนชาติหนึ่งเดียวกันทั้งหมด (single nation) การรวมกลุ่มตามพันธะแห่งนักรบญิฮาดที่ปกป้องโลกอิสลามจากการรุกรานของศัตรู การเรียกร้องให้มุสลิมเข้าร่วมกับกลุ่มอัล กอฮิดะห์หรือขบวนการเคลื่อนไหวเพื่ออิสลามต่อต้านรัฐบาลที่ไม่เป็นมุสลิมแท้จริง (หรือไม่ปกครองด้วยหลักศาสนา) ทั้งนี้ บิน ลาดินมักจะโน้มน้าว “การรวมมุสลิม” ในดินแดนต่างๆ เช่น ซาอุดีอาระเบีย อิรัก ปากีสถาน ชูดาน และปาเลสไตน์ ร่วมกับการประณามอิสราเอลและสหรัฐอเมริกาว่าก่ออาชญากรรมต่อชาวมุสลิมทั่วโลก³

อย่างไรก็ดี ความขัดแย้งระหว่างโลกมุสลิมกับชาติตะวันตกที่ยังเป็นปัญหาสำคัญในปัจจุบัน อาทิ การส่งกองกำลังสหรัฐอเมริกาเข้าไปทำสงครามในดินแดนตะวันออกกลาง การยึดครองดินแดนปาเลสไตน์ของอิสราเอล ซึ่งทำให้ชาวมุสลิมเห็นว่าสหรัฐอเมริกาและอิสราเอลยังคงเป็นศัตรูผู้รุกราน รวมถึงปัญหาความเกลียดชังระหว่างโลกตะวันตกและมุสลิมที่สะท้อนออกมาในลักษณะการเหยียดหยามความเป็นมุสลิม เช่น การตีพิมพ์ภาพการ์ตูนดูหมิ่นศาสดามุฮัมมัด การละเมิดนักโทษอิรักและการทำลายคัมภีร์ของนักโทษในเรือนจำ ก็มีส่วนสนับสนุนให้การเทียบเคียงด้านต่างๆ ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์มีความสมเหตุสมผลในสายตาประชาคมมุสลิมได้ไม่น้อย

เนื่องจากการเทียบเคียงของกลุ่มอัล กอฮิดะห์เกี่ยวข้องกับรากฐานทางวัฒนธรรมและศาสนาอิสลามซึ่งถือเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตทุกด้านของชาวมุสลิม จึงย่อมได้เปรียบในการเข้า

² Thomas R. O'Connor อ้างถึงใน สุรชาติ บำรุงสุข, “การก่อการร้ายในศตวรรษที่ 21,” จุลสารความมั่นคงศึกษา 4 (เมษายน 2549):13.

³ Christopher M. Blanchard, “Al Qaeda’s Audiences,” Al Qaeda: Statements and Evolving Ideology (January 2007):13-14.

ถึงจิตใจของกลุ่มเป้าหมายได้ดี นอกจากนี้ トラบไคที่ความขัดแย้งระหว่างมุสลิมกับชาติตะวันตก ยังคงดำเนินต่อไป และจิตสำนึกของชาวมุสลิมยังคงย้ำเตือนว่าตนเป็น “ผู้ถูกกระทำ” มาโดยตลอด กลุ่มอัล กออิดะห์ก็น่าจะยังคงแสวงประโยชน์จากการเทียบเคียงเป็นเครื่องมือ “เสริมยำ” และ “โน้มน้าว” ให้มุสลิมเหล่านั้นเข้าใจและยอมรับอุดมการณ์ต่อสู้ของกลุ่มได้โดยตลอด

การเทียบเคียงกับการสร้างอัตลักษณ์มุสลิม

จากหลักการเทียบเคียงของเบิร์กที่สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการโน้มน้าวใจที่ กลุ่มอัล กออิดะห์สามารถสร้างอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของกลุ่มเป้าหมายชาวมุสลิม ข้อค้นพบที่สำคัญอีกประการของการวิพากษ์การเทียบเคียงนี้ยังแสดงให้เห็นว่ากลุ่มอัล กออิดะห์ใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์มากำหนดความเป็น “พวกเรา” หรือพี่น้องมุสลิมที่ร่วมต่อสู้ซึ่งแตกต่างจาก “พวกเขา” หรือศัตรูผู้รุกรานและมุสลิมนอกรีต

อัตลักษณ์ (Identity)⁴ เป็นเรื่องของการตั้งคำถามและการให้นิยามว่า “ตัวเราคือใคร” อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการค้นหา ยืนยัน ทำทนาย หรือตรวจสอบความเป็นตัวตนทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยด้านหนึ่งของอัตลักษณ์เป็นปฏิสัมพันธ์ที่เราารู้สึกว่าเราเป็นพวกเดียวกับคนอื่น (self-ascription) และอีกด้านหนึ่งคนอื่นก็รู้สึกเช่นเดียวกับเราด้วย (ascription by others) อัตลักษณ์จึงเป็นการสื่อสารเพื่อกำหนดขอบเขตว่าเราเป็นใคร เราเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร มีใครเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกับเราบ้าง โดยนักวัฒนธรรมศึกษาเชื่อว่ากระบวนการหนึ่งที่คนเราก่อรูปตัวตนหรือประกอบสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมานั้นอาจดูได้จากกิจกรรมการบริโภคไปจนถึงรสนิยมและการใช้ชีวิตที่แตกต่างหลากหลายของผู้คน เช่น การแต่งกาย การกินดื่ม การพูด ภาษา ฯลฯ

อัตลักษณ์แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ อัตลักษณ์ของแต่ละบุคคล (Individual identity) หรือการนิยามตัวตนว่าเรานั้นเป็นใคร โดยจะเกิดขึ้นได้จากการที่เรามีปฏิสัมพันธ์หรือสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ และอัตลักษณ์ร่วม (Collective identity) คือ กลุ่มคนหนึ่งๆ จะมีอัตลักษณ์ร่วมกัน โดยอัตลักษณ์ร่วมกันนี้จะใช่ว่าอะไรก็ได้ เช่น อาชีพ ภาษา ศาสนา แต่ที่สำคัญที่สุดคือกลุ่มที่มีลักษณะ

⁴ วิริยา วิฑูรย์สุฤทธิศิลป์, “การศึกษาอัตลักษณ์ชนชั้นกลางไทยผ่านการเล่าเรื่องในหนังสือบันทึกการเดินทาง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), น. 19-21.

ร่วมกันนี้จะต้องมีประเพณีบางอย่างที่เป็นของกลุ่มตัวเอง โดยที่สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องรู้จักสมาชิกอื่นๆ ทั้งหมด

ทั้งนี้ แมคลูกซี (Maclucci) อธิบายว่าอัตลักษณ์ร่วมนี้เป็นกระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่างๆ ในสังคม อันทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่มและเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะแตกต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร สำนึกร่วมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม ดังนั้นสังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการสร้าง การดำรงรักษาและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์โดยตรง

ลักษณะของการสร้างอัตลักษณ์ร่วมที่ปรากฏเด่นชัดในแถลงการณ์ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ คือ การใช้เทคนิคภาษา “พวกเราในแบบที่ทักทักเอา” (assumed we) กับชาวมุสลิม เช่น “พวกเรา” “...ของเรา” “...ของข้าพเจ้า” และ “พี่น้อง...” ซึ่งเป็นคำที่สร้างจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมและสังคม “ความเป็นพี่น้องมุสลิม” และถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับระบบวัฒนธรรมของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ ทำให้อัตลักษณ์ “พี่น้องมุสลิม” กลายเป็น “พวกเรา” ที่หมายถึงผู้สนับสนุนหรือผู้อุทิศตนต่อสู้ปกป้องโลกมุสลิมเช่นเดียวกับกลุ่มอัล กอฮิดะห์ อีกทั้งยังกำหนดความเป็น “พวกเรา” อันหมายถึงศัตรูผู้รุกราน (crusader) ให้กับโลกตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาและอิสราเอล รวมถึงมุสลิมนอกรีต (infidel) ซึ่งหมายถึงรัฐบาลอาหรับที่ยอมรับนโยบายต่างชาติ

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการใช้ภาษาในแถลงการณ์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันอีกลักษณะ ก็คือการที่แกนนำกลุ่มอัล กอฮิดะห์นิยามข่างานปฏิบัติการหรือผู้สนับสนุนการต่อสู้ของกลุ่มในดินแดนต่างๆ เป็น “นักรบมุสลิม” (Muslim fighters) หรือ “มูจาฮิดีน” (Mujahideen) ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อและศรัทธาเฉพาะของกลุ่ม นั่นคือ การทำญิฮาด ที่สนับสนุนให้มุสลิมทุกคนรวมกันต่อสู้ด้วยอาวุธกับศัตรู อย่างไรก็ตามถึงจำนวนข่างานปฏิบัติการและผู้สนับสนุนแนวคิดของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ที่ยังคงก่อเหตุโจมตีอยู่ในหลายภูมิภาค ก็อาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ที่กลุ่มอัล กอฮิดะห์สร้างนั้นแข็งแกร่งพอจะทำให้สมาชิกยังคง “สำนึกร่วม” ของการเป็น “นักรบมุสลิม” ไว้ได้

นอกจากนี้ อัตลักษณ์ความเป็นนักรบมูจาฮิดีนยังถูกสร้างผ่านสัญลักษณ์ เช่น การใช้ภาพของอัล-ซอร์กาวิในชุดมูจาฮิดีนประกอบเป็นฉากหลัง ในขณะที่อัล-ชาวาฮีรีซึ่งแต่งกายด้วยชุดขาวและผ้าโพกศีรษะสีดำกำลังกล่าวขยอการเสียชีวิตของอัล-ซอร์กาวิด้วยใบหน้าเคร่งขรึม สงบนิ่ง เพื่อแสดงให้เห็นว่าอัล-ชาวาฮีรียอมรับนับถือการต่อสู้ของข่างานปฏิบัติการในอิรักเช่นเดียวกับการต่อสู้ของสมาชิกในอีกหลายพื้นที่ อัตลักษณ์ความเป็น “พวกเรา” ที่อัล-ชาวาฮีรีสร้างขึ้นจึงเป็นเครื่องมือผูกพันอุดมการณ์และแนวทางต่อสู้ของสมาชิกกลุ่มอัล กอฮิดะห์ทุกคน ในขณะที่อัล-ชาวาฮีรี

ก็ใช้ประเด็นความตายของอัล-ซอร์กาวิมาสร้างคามหมายให้สหรัฐอเมริกาว่าเป็น “พวกเขา” หรือศัตรูที่สังหารหนึ่งใน “พวกเรา” เพื่อเรียกร้องให้สมาชิกทุกคนต้องแก้แค้น

อย่างไรก็ดี กลยุทธ์การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มอัล กออิเดหมีคามน่าสนใจตรงที่เป็นวิธีการเดียวกับที่สหรัฐอเมริกาใช้ เมื่อประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุชกล่าวว่า “ใครให้ที่พึ่งกับผู้ก่อการร้ายก็เป็นผู้ก่อการร้ายด้วย ใครให้ทุนสนับสนุนผู้ก่อการร้ายก็เป็นผู้ก่อการร้ายด้วย ใครให้ที่พักพิงกับผู้ก่อการร้ายก็เป็นผู้ก่อการร้ายด้วย ผมว่าผมไม่รู้ว่าจะพูดกับชาติต่างๆ ในโลกให้ชัดเจนกว่านี้ได้อย่างไร”⁵ เท่ากับสหรัฐอเมริกาได้สร้าง “ความเป็นเรา” ของประชาคมโลกที่เลือกสนับสนุนสงครามของสหรัฐอเมริกา และให้ความหมายแก่ผู้ที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับตนหรืออีกนัยหนึ่งก็คือผู้สนับสนุนกลุ่มอัล กออิเดหว่าคือ “ความเป็นอื่น” ซึ่งเชื่อมโยงกับโลกมุสลิมไปโดยปริยาย

การสร้างอัตลักษณ์จึงนับเป็นกุญแจสำคัญที่ไม่เพียงเสริมย้ำการเทียบเคียงของกลุ่มอัล กออิเดหให้เกิดแรงสะท้อนในประชาคมมุสลิมเพื่อให้ยอมรับอุดมการณ์และแนวทางต่อสู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังแสดงให้เห็นว่ากลุ่มอัล กออิเดหเป็นคู่ต่อสู้จากโลกอาหรับที่มีศักยภาพ และสามารถพัฒนากลยุทธ์การทำสงครามด้วยการโน้มน้าวใจคนในชนชาติเดียวกันเพื่อตอบโต้สหรัฐอเมริกาซึ่งใช้วิธีเดียวกันนี้กับประชาคมโลกในการทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายมาแล้ว

สื่อตะวันตกและอาหรับยังคงมีบทบาทกำหนดจุดยืนความคิดเกี่ยวกับกลุ่มอัล กออิเดห

กรัมสกี (A. Gramsci)⁶ นักเศรษฐศาสตร์การเมืองชาวอิตาลีในลุ่มทฤษฎีการครอบครองความเป็นเจ้า (Hegemony) กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งที่นอกเหนือไปจากครอบครัว ศาสนา โรงเรียนและที่ทำงาน ที่เป็นกลไกสำคัญหนึ่งในการครอบงำทางอุดมการณ์ (Ideological State Apparatus) ด้วยวิธีการนำเสนอเรื่องหนึ่งเรื่องใดในรูปแบบของข่าว ความบันเทิง เรื่องแต่ง ฯลฯ อย่างต่อเนื่องไปสักระยะหนึ่ง จนสามารถทำให้มวลชนหรือสาธารณชนส่วนใหญ่เกิด

⁵ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ้างถึงใน ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์, จักรวรรดินิยมกับการก่อการร้าย (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2545), น. 20.

⁶ สุภูมิ เกลยทรัพย์, “สื่อมวลชน สถาบันที่มีอิทธิพลต่อการครอบงำความคิดสาธารณชน รัฐ-สื่อสารมวลชน-และการครอบงำความคิดคน,” มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, <<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9672.html>>, 10 มีนาคม 2547.

ความคล้อยตามได้ สื่อมวลชนจึงนับว่ามีบทบาทในการชี้นำสังคม โดยการสถาปนาอุดมการณ์และวัฒนธรรมใดๆ ให้กลายมาเป็นระบบคิดหลักและวัฒนธรรมหลักของสังคม

อย่างไรก็ดี ในสังคมหนึ่งๆ วัฒนธรรมมิได้มีอยู่เพียง “หนึ่งเดียว” เท่านั้น หากแต่มีอยู่ “หลายๆ วัฒนธรรม” ที่ล้วนต่อสู้ชิงพื้นที่ในสังคมและจะอยู่รอดได้ด้วยการผลิต (production) และการผลิตซ้ำอย่างสม่ำเสมอ (reproduction) โดยอาศัยสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการทำสงครามแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดและวัฒนธรรม (War of Position) ผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรม (discourse practice) ไม่ว่าจะเป็นการให้คำอธิบาย การอบรมสั่งสอน การเผยแพร่แนวคิดผ่านสื่อต่างๆ การโฆษณาชวนเชื่อ ฯลฯ⁷

จากการวิเคราะห์รูปแบบการต่อสู้เพื่อแย่งชิงความคิดของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่แถลงการณ์ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ระหว่าง CNN ซึ่งเป็นสื่อกระแสหลัก (Mainstream Media) ของตะวันตก และอัล-จาซีเราะห์ (Al-jazeera) ซึ่งเป็นสื่อทางเลือก (Alternative Media) ของโลกอาหรับพบว่า ทั้ง CNN และอัล-จาซีเราะห์ต่างมุ่งสร้างภาพลักษณ์ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ด้วยแง่มุมที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด โดยการสอดแทรกความคิดในเนื้อหา ผ่านรูปแบบการใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมาย การอ้างอิงที่มาของแหล่งข่าวในเนื้อหา และการใช้รูปภาพประกอบการสร้างความหมายในข่าว ซึ่งมีข้อค้นพบสำคัญดังต่อไปนี้

1. การต่อสู้ผ่านพื้นที่ภาษาของสื่อมวลชนเป็นรูปแบบสงครามเชิงสัญลักษณ์

การนำเสนอข่าวแถลงการณ์กลุ่มอัล กอฮิดะห์ระหว่าง CNN และอัล-จาซีเราะห์ที่มุ่งครอบงำความคิดของประชาชน ด้วยภาพลักษณ์ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยพบว่า CNN ซึ่งเป็นสื่อตะวันตกก็จะพยายามสอดแทรกแนวคิดสนับสนุนนโยบายรัฐบาลสหรัฐอเมริกาไปกับการไหลเวียนของข่าวสารทั่วโลก และระดมใส่ภาพลบให้กับกลุ่มอัล กอฮิดะห์ ในขณะที่อัล-จาซีเราะห์ซึ่งเป็นสื่ออาหรับก็มีการครอบงำและเสริมย้ำพลังสนับสนุนจากชาวมุสลิมและชาวตะวันตกที่ต่อต้านสงครามของสหรัฐอเมริกา ด้วยการระดมใส่ความชอบธรรมให้กับอุดมการณ์และการต่อสู้ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์

จะเห็นได้ว่าการต่อสู้ผ่านพื้นที่ของสื่อมวลชนทั้งสองแห่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายการทำสงครามระหว่างโลกตะวันตกกับกลุ่มอัล กอฮิดะห์ในปัจจุบัน ซึ่งไม่เพียงก่อให้เกิดการปะทะหรือการต่อสู้ด้วยอาวุธในสนามรบของโลกความเป็นจริง แต่ทั้งสหรัฐอเมริกาและกลุ่ม

⁷ กาญจนา แก้วเทพ, การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์: แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2541), น. 93.

อัล กอิดะห์ยังใช้การสู้รบด้วยกลไกทางอุดมการณ์หรือสื่อมวลชนที่ใช้ภาษาและสัญลักษณ์เป็นอาวุธทำลายฝ่ายตรงข้าม ด้วยการครอบงำความคิดของประชาชนให้สนับสนุนหรือต่อต้านอุดมการณ์ต่อสู้ของกลุ่มอัล กอิดะห์หรือสงครามต่อต้านการก่อการร้ายของสหรัฐอเมริกา โดยวิธีการครอบงำผ่านทางสื่อมวลชนมักจะเป็นธรรมชาติ สามารถยอมรับได้โดยปริยาย และดูเป็นเรื่องธรรมดาสามัญในสายตาของประชาชน

อย่างไรก็ดี การครอบงำอุดมการณ์ของ CNN ที่สามารถสร้างแรงสะท้อนในกลุ่มคนทั่วโลกได้มาก น่าจะเป็นผลมาจากการวางตัวเป็นสถานีข่าวโลกและอิทธิพลต่อกระแสข่าวสารในหลายภูมิภาค ในขณะที่อัล-จาซีเราะห์ ซึ่งมีพื้นฐานเป็นสื่ออาหรับที่มีภาพลักษณ์ทันสมัยก็น่าจะอาศัยข้อได้เปรียบดังกล่าวสร้างการครอบงำชาวมุสลิมในตะวันออกกลางและมุสลิมพลัดถิ่นในภูมิภาคต่างๆ เป็นหลัก

2. CNN และอัล-จาซีเราะห์สร้างกลุ่มปัญญาชนของตนเองเพื่อครอบงำอุดมการณ์

แม้การอ้างอิงที่มาของแหล่งข่าวระหว่าง CNN และอัล-จาซีเราะห์จะเป็นรูปแบบการทำสงครามแย่งชิงความคิดด้วยวิธีการเดียวกัน แต่จะเห็นได้ว่าการครอบงำอุดมการณ์เกี่ยวกับกลุ่มอัล กอิดะห์ของสื่อทั้งสองแหล่งนั้นกลับมีความแตกต่างกันชัดเจน อันเป็นผลจากการที่ CNN และอัล-จาซีเราะห์ต่างก็สร้างกลุ่มปัญญาชนของตนเพื่อขึ้นนำการรับรู้ของประชาชน

ปัญญาชนคือผู้คิดค้นวิธีการ แสวงหาเนื้อหาและเผยแพร่อุดมการณ์หลักของสังคม การเลือกกลุ่มปัญญาชนที่แตกต่างเป็นเพราะสื่อทั้งสองฝ่ายต่างมีจุดยืนในการครอบงำอุดมการณ์ที่มุ่งสร้างแรงสะท้อนในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น CNN อาศัยภาพลักษณ์ความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวที่ทำงานกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นกลุ่มปัญญาชนที่เป็นตัวแทนของชนชั้น (Organic Intellectual) เพื่อตอกย้ำแนวคิดต่อต้านการก่อการร้ายที่มีอยู่เดิมของรัฐบาลให้แพร่ขยายไปสู่ระดับสังคมตะวันตกในวงกว้าง ในขณะที่อัล-จาซีเราะห์เลือกนักวิชาการอิสลามและนักวิเคราะห์ตะวันตก ซึ่งเป็นกลุ่มปัญญาชนก้าวหน้า (Progressive Intellectual) เพื่อสะท้อนการต่อสู้ด้วยจิตวิญญาณของกลุ่มอัล กอิดะห์ที่เป็นมากกว่าการก่อการร้ายในสายตาชาวมุสลิมและชาติตะวันตก

3. การใช้ภาพสื่อความหมายบนแนวคิดที่ว่าภาพของจริงเป็นอย่างไรไม่สำคัญ

การเลือกใช้ภาพประกอบของแกนนำกลุ่มอัล กอิดะห์ ภาพผู้สื่อข่าวของ CNN และภาพความเสียหายจากสงครามในอิรัก เป็นการสร้างความหมายเฉพาะให้กับข่าวที่น่าเสนอ เช่น การปรุงแต่งลักษณะท่าทางของผู้สื่อข่าว CNN ที่ซึ่งขังเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ การแสดงเอกลักษณ์ความเป็นมุสลิมของภาพแกนนำกลุ่มอัล กอิดะห์ด้วยตัวอักษรภาษาอาหรับ และภาพความเสียหายของบ้านเรือนที่สื่อถึงการรุกรานของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าภาพของจริงที่ปรากฏใน

แถลงการณ์นั้น แกนนำกลุ่มอัล กอฮิดะห์จะมีลักษณะเป็นอย่างไรก็ไม่สำคัญ ผู้สื่อข่าวหญิงของ CNN จะมีนิสัยอย่างไรก็ตาม หรือความเสียหายของกองทัพสหรัฐอเมริกาจะมากเพียงใด แต่ภาพที่สื่อนำมาใช้ต้องสามารถสื่อความหมายครอบคลุมการณัประชาชนได้ชัดเจนตามที่สื่อกำหนด

ข้อสังเกตประการหนึ่งของงานวิจัยนี้ คือ หากพิจารณารูปแบบการครอบครองอุดมการณ์ที่สอดแทรกไปกับ “ข่าวสาร” ในเว็บไซต์ของ CNN และอัล-จาซีเราะห์นั้น ย่อมมีส่วนช่วยให้การสนับสนุนหรือหักล้าง “อุดมการณ์” หรือ “การโฆษณาชวนเชื่อ” ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ในเนื้อหาข่าวเจาะเข้าถึงกลุ่มคนในสังคมได้ง่ายขึ้น เนื่องจากสื่อมวลชนเหล่านี้ยังให้บริการข้อมูลในเชิงลึกแล้วยังรวมถึงมุมมองการวิเคราะห์ข่าวที่เปิดโอกาสให้สร้างการครอบงำรูปแบบใหม่ที่มีอิทธิพลเหนือความคิดของผู้คนทั่วโลกได้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาหรือสถานที่

การนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อการเผยแพร่แถลงการณ์ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์

การวิพากษ์แถลงการณ์ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ในเว็บไซต์สถานีข่าวตะวันตกและอาหรับปรากฏสิ่งที่เรียกว่าปัญหาด้านวาทศิลป์ (rhetoric problem) ประการหนึ่งที่ผู้ส่งสารเผชิญอยู่ โดยข้อจำกัดหรือเงื่อนไข (constraints) ที่ผู้พูดต้องเผชิญ มักเกิดจากพลังโน้มน้าวใจอื่นๆ ที่แข่งกันมีอิทธิพลเหนือผู้รับสาร⁸ อาทิ เมื่อแถลงการณ์ได้กลายเป็นกระบวนการข่าวสาร สื่อมวลชนก็สามารถเข้ามาบีบบาทควบคุม/จัดการให้ข้อมูลบางประเด็น เช่น ข้อความโฆษณาชวนเชื่อและโน้มน้าวข่าวงานให้ก่อเหตุโจมตี สื่อไปยังประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายได้มากหรือน้อย หรือแม้แต่ตัดข้อมูลบางประเด็นที่ไม่ต้องการให้รับรู้ออกไป

สื่อมวลชนถือเป็นรูปแบบของหนึ่งสภาพแวดล้อม (environment) และเป็นตัวแปรสำคัญในการทำงานร่วมกับวัฒนธรรมของสังคมในการสร้างหรือก่อร่าง (shape) ตัวสาร เมื่อ CNN ซึ่งมีมุมมองการรายงานเป็นตะวันตก และอัล-จาซีเราะห์ ที่มีรากฐานองค์กรเป็นอาหรับได้ทำหน้าที่เป็นผู้เผยแพร่ข่าวสารแถลงการณ์ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ จึงทำให้ข่าวสารที่สื่อแต่ละฝ่ายผลิตขึ้น (produced) มีลักษณะเป็นการต่อสู้เพื่อแย่งชิงและครอบงำความคิดประชาชน โดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงการควบคุมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการโน้มน้าวใจของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ได้

⁸ อรรถวรณ์ ปิณฑนโรวาท, วาทวิพากษ์ตะวันตก (ค.ศ.1925-ปัจจุบัน) กับบริบทไทย, น. 55.

แม้การวิพากษ์วาทะผ่านแถลงการณ์จะแสดงว่ากลุ่มอัล กออิดะห์สามารถโน้มน้าวใจกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ให้เข้าใจและยอมรับอุดมการณ์ต่อสู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่เมื่อวิเคราะห์จากแง่มุมของการเผยแพร่ข่าวสารระหว่าง CNN และอัล-จาซีเราะห์ พบว่า สื่อทั้งสองแห่งมีบทบาทควบคุมระดับการโน้มน้าวใจและการโฆษณาชวนเชื่อของกลุ่มอัล กออิดะห์ ให้ปรากฏออกมามากหรือน้อยต่างกัน โดยเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ความคิดประชาชน อันเกิดจากปัจจัยต่อไปนี้

CNN นับตั้งแต่เหตุการณ์วินาศกรรม 9/11 สหรัฐอเมริกาตกอยู่ใต้การครอบงำของวาทกรรมเรื่องความมั่นคงและการต่อต้านการก่อการร้าย โดยรัฐสภามีมติว่าประธานาธิบดีมีอำนาจจะกระทำการใดๆ ก็ได้ต่อบุคคล องค์กร หรือรัฐชาติที่ต้องสงสัยว่าเกี่ยวข้องกับการก่อการร้ายในทุกกรณี รวมถึงการนำเสนอข่าวสารที่มาจากกลุ่มก่อการร้ายของสื่อมวลชนในประเทศซึ่งต้องตรวจสอบอย่างใกล้ชิดก่อนนำเสนอสู่สาธารณชน โดยเฉพาะแถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์ซึ่งเชื่อว่าเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อเพื่อโน้มน้าวใจชาวมุสลิมและส่งสารลับไปยังชาวยาน ดังนั้น CNN ที่วางตัวเป็นสถานข่าวโลกและมีพื้นฐานความสัมพันธ์กับนโยบายการเมืองและการต่างประเทศของรัฐบาล จึงดำเนินนโยบายข่าวที่สอดคล้องกับของรัฐบาล เช่น ระวังออกอากาศหรือตรวจสอบเนื้อหา (censorship) แถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์เพื่อป้องกันการปลุกเร้าชาวยานในประเทศ

อัล-จาซีเราะห์ เป็นที่รู้จักในฐานะช่องทางสื่อสารของกลุ่มอัล กออิดะห์ไปยังคนทั่วโลก รวมถึงสร้างกระแสให้ชาวตะวันตกหันมาสนใจภูมิภาคอาหรับมากขึ้นด้วยการนำเสนอ “ข่าวในมุมมองที่ไม่เคยเห็น” โดยปราศจากการควบคุมของรัฐบาล อัล-จาซีเราะห์กลายเป็นสัญลักษณ์ของสื่ออาหรับที่เปิดเสรี โดยเฉพาะประเด็นการเผยแพร่แถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์ โดยอัล-จาซีเราะห์เป็นสื่ออาหรับเพียงแห่งเดียวที่กลุ่มอัล กออิดะห์ไว้วางใจให้เผยแพร่ข่าวสารมากที่สุด อย่างไรก็ตามในภาวะที่สื่อตะวันตกครอบงำกระแสข่าวสารโลกและตอกย้ำภาพลักษณ์ความเป็นผู้ก่อการร้ายในกลุ่มมุสลิม อัล-จาซีเราะห์จึงพยายามต่อสู้ด้วยข่าวในมุมมองมุสลิมเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของโลกมุสลิม ทำให้การนำเสนอข่าวแถลงการณ์มีลักษณะเป็นอาหรับนิยมและเปิดเสรี ทั้งยังช่วยให้การโน้มน้าวใจของกลุ่มอัล กออิดะห์สร้างภาพลักษณ์ผู้ปกป้องโลกมุสลิม

ข้อเสนอแนะ

1. การวิพากษ์วาทะผ่านแถลงการณ์ของกลุ่มอัล กออิดะห์โดยอิงหลักการเทียบเคียงของเคนเนธ เบิร์ก ซึ่งพบว่าการโน้มน้าวใจกลุ่มชาวมุสลิมเป็นการเชื่อมโยงกับความรักและความศรัทธาในศาสนาอิสลามเข้ากับภูมิหลัง การต่อสู้กับศัตรู อัตลักษณ์ชนชาติ ทรัพย์สินสมบัติ อุดมคติ

และแบบแผนปฏิบัติ โดยหลายสิ่งเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมมุสลิมที่เสริมย้ำให้การโน้มน้าวใจมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การเทียบเคียงของกลุ่มอัล กอฮิดะห์เป็นรูปแบบเฉพาะของสังคมมุสลิมที่มีความเหนียวแน่นทางวัฒนธรรมและความเชื่ออย่างแรงกล้า (ดังจะเห็นว่าศาสนาอิสลามคือหลักการดำเนินชีวิตประจำวัน) ประกอบกับเป็นช่วงที่มุสลิมประสบภาวะวิกฤติกับชาติตะวันตก ฉะนั้น การเทียบเคียงด้วยความเชื่อและศาสนาเช่นของกลุ่มอัล กอฮิดะห์จึงไม่อาจนำไปใช้ได้กับทุกประเด็นทางสังคม หรือในสังคมที่มีความสงบเรียบร้อยและเปิดกว้างในเรื่องความเชื่อ

2. การศึกษาสื่อมวลชนที่น่าเสนอข่าวแถลงการณ์ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์อาจเลือกกลุ่มตัวอย่างที่น่าเสนอข่าวด้วยความเป็นกลาง หรือไม่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกาและกลุ่มอัล กอฮิดะห์ เช่น สำนักข่าวตะวันออกคือ Kyodo ของญี่ปุ่น และ Xin Hua ของจีน เพื่อทดสอบว่ามีทิศทางการรายงานข่าวที่เป็นบวกหรือลบแก่ภาพลักษณ์กลุ่มอัล กอฮิดะห์หรือไม่ อย่างไร หรือเปรียบเทียบเนื้อหาการรายงานข่าวการก่อการร้ายของสื่อเหล่านี้

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต

1. หลักการเทียบเคียงของเคนเนธ เบิร์กทั้ง 6 ลักษณะสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจศึกษาการโน้มน้าวใจในบริบทของไทยและต่างประเทศประเด็นอื่นๆ ที่ไม่เชื่อมโยงกับความเชื่อหรือศาสนา เช่น ข่าวการเมือง การโฆษณาสินค้า หรือการหาเสียงของผู้สมัครเลือกตั้ง เป็นต้น

2. การศึกษาแถลงการณ์ของกลุ่มอัล กอฮิดะห์ด้วยทฤษฎีวาทวิพากษ์ยังมีแนวทางที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจว่าทำไมกลุ่มอัล กอฮิดะห์จึงถือเป็นกลุ่มก่อการร้ายที่มีศักยภาพมากที่สุดในศตวรรษที่ 21 เช่น วาทวิพากษ์แนวสัญวิทยา (Semiotic Criticism) ที่ศึกษากระบวนการสร้างความหมายอันหลากหลายของภาษาหรือสัญลักษณ์ใดๆ ที่ปรากฏในแถลงการณ์หรือวาทวิพากษ์แนวค่านิยม-มายาคติ (Value-mythic Criticism) เพื่อสะท้อนความสัมพันธ์กันและกันที่ช่วยนิยามอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ความเชื่อและค่านิยมของสังคมมุสลิมที่เชื่อมโยงกับกลุ่มอัล กอฮิดะห์ซึ่งบ่งชี้ไว้ในแถลงการณ์